

Негодяєва С.А. Модель апокаліптичного урбанізму Олексія Жупанського (на матеріалі твору „Лахмітник” // Вісник Луган. нац. пед. ун.-ту ім. Т. Шевченка. – 2013. – № 2 (261). – С.54-60.

УДК. 821.161.2.09

С.А. Негодяєва

**МОДЕЛЬ АПОКАЛІПТИЧНОГО УРБАНІЗМУ
ОЛЕКСІЯ ЖУПАНСЬКОГО
(НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ “ЛАХМІТНИК”)**

Масова свідомість початку ХХІ століття, що зруйнувала традиційну культуру урбанізму й традиційні малі спільноти, породила інтерпретаційні стратегії урбанізму як руйнівного цивілізаційного явища. Зауваження соціологів, що “на відміну від соціально-економічних критеріїв культурно-історичне, національно-культурне, духовно-релігійне не підлягають простій “кількісній верифікації”. Та все-таки за допомогою тих самих економічних, соціальних, урбано-міських умов і відмінностей цілком можливо “верифікувати” і визначити не тільки “порівняльні характеристики” і загальний соціокультурний потенціал суспільства на всіх етапах цивілізації, а й з’ясувати та оцінити соціоприродні, історико-культурні умови і стан речей, а також причини “неоднаковості” розвитку різних регіонів і суспільств” [1, с. 36] виправдовують світовідчуття, світогляд, сформований у кризовий зламний період, який умовно науковці різних галузей називають “депресивним”. Адміністративно-економічне поняття “депресивне місто” потягнуло за собою безробіття, руйнацію, зростання жорстокості по відношенню до інших, що нерідко межує із злочинністю.

І місто як культурний феномен у творчості сучасних авторів породив цілу низку художніх рефлексій антиурбаністичних картин, мотивів, сюжетів. Синтез літературознавчих концепцій А. Ашкерова, В. Вагіна, В. Ванчугова, Л. Волощук, Г. Горнова, Л. Коган, В. Фоменко, О. Харлан та інших про урбаністичну літературу та їх дослідницький поняттєво-типологічний інструментарій дають нам підстави стверджувати, що сучасна урбаністична література в якості лейтмотивного модусу подає нам міський текст як “депресивний текст”, скажімо, епіка А. Дністрового, С. Жадана, І. Карпи, Люко Дашвар.

Це письменство формує сучасний авторський міф про покоління пострадянських реалій, що було сформоване в економічній і духовній кризах. Явище урбанізму в їх інтерпретаціях має великий ціннісний підтекст, який разом із провідними позитивними тенденціями розвитку сучасного суспільства висуває на перший план негативні аспекти процесу: родинні зв’язки стають менш важливими, зникають народознавчі засади, стираються ментальні ознаки, нівелюються

соціальні, політичні, релігійні орієнтири, зростає злочинність, руйнуються держави. “Міські поселення характеризуються розмірами, щільністю і різномірністю, які у поєднанні забезпечують основу для складного поділу праці і фундаментальних змін у природі соціальних відносин” [2, с. 373]. Тобто, урбанізм як процес формування певних соціальних відносин фактично редукується до способу життя. Тому й сам спосіб життя, очевидно, є результатом певних цінностей, які до такого способу схиляються і мотивують певну поведінку. Таким чином, ключовою проблемою в розумінні урбанізму є його ціннісне наповнення.

Модель апокаліптичного урбанізму як ключової філософської буттєвої категорії заявлена Олексієм Жупанським у творі “Лахмітник” [3]. Методологічною основою нашої розвідки ми обрали інтенціональний (спланований автором, усвідомлений ним) аспект дослідження, бо лише крізь призму збігу усвідомленого авторського та читацького світоглядів інтерпретується й зароджується новий текст. І авторський міф презентує світоглядну систему “світ – текст – світ” (М. Зубрицька) реципієнта. Мету нашої студії ми спрямували на дослідження авторської урбаністичної моделі буття спотвореної депресивної особистості в першій частині “Генезис” зазначеного вище твору, опублікованого на початку цього року в часописі “Кур’єр Кривбасу”. Дана рецепція дала змогу вийти за усталені межі київського тексту й заявити про загальнолюдські явища, які формує велике місто.

Художні заяви Олексія Жупанського часто характеризують як “шизофренічно-тривожні концепти сучасних соціокультурних реалій, більшість із яких за своєю суттю є страшними та юродивими віддзеркаленнями процесу інтелектуального і духовного гниття душі людської цивілізації, який зараз може спостерігати кожен, хто наважиться розплющити очі і поглянути у вічі реальності, що її само для себе вибрало людство, реальності, що більше нагадує ніцшеанську безодню, яка споглядає тебе, в той час коли ти зазираєш у неї” [4, с. 3].

Сучасна шизофренічна маска головного героя Лахмітника (автор свідомо відмовляється від імені персонажа) подає нам одну із сформованих життєвих “філософій” урбанізованого покоління кінця ХХ століття. Безперечна аксіома: кожен має право на щастя, шлях до нього обирає собі сам; проте нещасливі, переповнені вщент горем люди породжують лише лихо.

Фатальність Лахмітника, невизнаної творчої особистості невизначеного віку, який не захопив свого шансу в житті, була спрогнозована соціально-економічними, генетичними, особистісними чинниками. Авторське порушення сюжету (оповідь розпочинається із розв’язки) на початку подає нам промовисту картину Києва як депресивного міста. Колоритне тло спальних районів столиці, де втрачені не лише нормальні умови життя, а й набуті нові морально здичавілі цінності, змальовує виправдальну життєву позицію нікому непотрібної

людини (у тексті його роздуми подані безапеляційним монологом потоку свідомості).

“ЗАВЖДИ і всюди будь готовий до біди... Будь-яка безпредметна розмова може закінчитися,.. а потім плентатися с бланжами під очима і зламаним лівим ребром чи кількома вибитими зубами, без грошей і мобільного або ж навіть без куртки і кросівок шкодуючи лише про одне – що ти жодного разу не зацідив в око чи шию комусь із тих робін гудів урбаністичного сьогодення. Ніколи не купуй собі дорогих кросівок чи куртки, адже в теперішньому ареалі твого існування ти завжди і всюди повинен бути готовим до лажі. Чи навіть не так. Усе може бути значно простіше і банальніше. Приміром, ти йтимеш попід однією із мільйона сірих дев’ятиповерхових панельок, якими так щедро засіяний твій район, ти простуєш тією ж дорогою, що вже сотні разів проходив до того і планував ще пройти принаймні стільки ж разів, аж раптом щось брутальним тягарем лупить тобі по голові, й ось за мить ти безпомічно лежиш на асфальті, здивовано споглядаючи перехняблений горизонт і мурахи... ця мураха не знає і знати не хоче, що у старих zdegradованих інвалідів-алкоголіків із твого будинку сміттепровід облаштовано просто на балконі і що в їхніх просмерділих тютюном, сцяклями і перманентними запоями однокімнатних келіях інколи збирається занадто багато непотребу, щодо якого вони інколи застосовують радикальні методи – викидають його з балкона у чорних лиховісних целофанових пакетах BOSS і BMW” [3, с. 72-74].

Навіть свідомо обережність під час руху по мікрорайону ніколи не забезпечить людині спокій, градаційні випадки поступово формують у мешканця фобію: із-за кутка може вискочити і схопити бійцівський пес, господар якого повинен “захистити” собаку пострілом із пневматичного пістолета; вранці тебе пробуджують не співи пташок, а алкоголічні пісні сусідів на дитячому майданчику; щоденні шприцеві дощі на сходах нагадують про щасливе сьогодення молоді; дивні модерні церкви-паства різних нікому незрозумілих конфесій, що “інтегрують” спільноту будь-якої національності; ціла купа смітєвих баків біля нічних кіосків із “пивом на розлив” та дешевою горілкою...

Єдине, де ти можеш знайти заспокоєння, прийнятий варіант тиші, це – власний комп’ютер. Ця реалія урбаністичного простору не є лише важливим джерелом інформації, це своєрідний комунікативний захисник, який може виступити каталізатором психічних розладів: комп’ютерні мережі – шизофренічний світ, у якому користувач сам будує або руйнує реальність (шматує, видаляє, приєднує, створює, проте не відчуває): “... викинеш на смітник шмат якоїсь реальності, а швидше за все, зрадиш щось у самому собі, і воно, те щось, зражене і забуте, все рідше нагадуватиме про себе, і врешті-решт захиріє і здохне, а гниття його невеличкого усохлого тільця ще довго буде тебе отруювати і дарувати депресивні ранки, які плавно переходитимуть у сірі порожні вечори...” [3, с. 76].

Автор відкрито декларує, що письменство як вихід із екзистенційної кризи – своєрідна втеча від реальності, яка іноді може межувати із шизофренічністю, геніальністю. І хворобливе ставлення до власного невизнання егоцентричну натуру може підштовхнути до проявів відкритої агресії, убивства або самогубства.

Кредо Лахмітника “... завжди і повсякчас будь готовий до будь-якого лиха, спокійно сприймай його, немов ти завжди знав, що саме так і станеться, і тоді, можливо, тобі вдасться звести свої втрати до мінімуму” формувалось поступово. Ретроспекція років дитинства Лахмітника-товстуна-очкарика повертає нас у постіндустріальний район Києва кінця минулого століття, де виховувався майбутній громадянин за прийнятою системою освіти зі своїми байдужими нормами, нормативами, гвинтиковими методиками. Шкільне та вуличне виховання часто підміняли родинні взаємовідносини (автор не подає у творі характеристику сімейних стосунків дитини з батьками, він змальовує їх заочну присутність у житті лише через опис “лахавського шмаття”, це ставало приводом для систематичних глузувань однокласників, хлопців району, учителів).

Апокаліптична картина школи як урбанізованого топосу вимальовує соціальну дитячу ієрархічну проекцію дійсності, де керують сила, гроші й майновий сенс батьків, приниження, насильство, наркотики та алкоголь, де формуються перші комплекси „не такої, як всі” особистості. Сіра безчуттєва споруда стала відправною крапкою довгих пошуків себе спочатку серед книжок бібліотеки, а потім серед багаточисленних кіосків-оазисів, ларьків, базарної барахолки з польським та турецьким ганчір’ям, паркових лав, де можна було споглядати за парочками, які займались сексом.

Познайомившись із таким, як і він, Олегом-дистрофаном, Лахмітник обирає собі безлюдні місця, і цій доктрині відповідали: “... величезні, покинуті ще за часів стагнації совка, будівлі, призначені для забезпечення житлом чергового мільйона молодих сімей, які зараз у кращому стані були прихистком для бродячих собак і перевалочними базами бомжів у їхньому нелегкому паломництві до великого Ніщо, старі, покинуті корпуси заводів, що колись виробляли геть усе – від найкращих у світі танків, до емальованих мисок, на які ці заводи перенацілилися за часів перебудови і скорочення гонитви озброєнь, але навіть миски, чудові емальовані миски, розписані психоделічними візерунками у стилі буремних ЛСД-шістдесятих, не змогли порятувати цих виробничих гігантів від тліну хаосу, що принесли із собою непевні дев’яності.

Закинуті пустирища на околиці міста і колекторні кар’єри, заповнені темною отруєною водою з барвистими розводами різноманітних хімічних сполук, запаси яких постійно живили труби міського сміттєпереробного заводу, що розпластався неподалік їхнього району – все це були їхні храми, їхні олтарі, на яких вони, самі того не

усвідомлюючи, приносили в жертву початок своєї юності, що, на думку багатьох, була “найщасливішою” і “найчарівнішою” порою життя, а для них це був смутний, параноїдальний відтінок існування, що на всі подальші роки прищепив їм любов до терпкого смаку соціопатії” [3, с. 100].

Периферія підліткового життя за законами власного устрою познайомила Лахмітника з уявною дівчиною дивної зовнішності, яка керувала ним, манила. Хлопці придумали дивну забавлянку – бігати поверхами недобудованої поверхівки, обмацувати її Мухами-фарбами, глузувати з пішаків унизу. Одного разу до їх гри випадково був утягнутий ображений хлопцями підлітковий авторитет Січкара. Його Лахмітник заманив на будівлю й під час боротьби безжально вбив цеглиною.

Наголошуючи на легковажності й безвідповідальності підліткового віку, Олексій Жупанський створив апокаліптичну міську модель буття, яка не має права на існування, бо базована на хворобливих законах суспільства, збочених закономірностях і симптомах психіатрії егоцентричних шизофренічних натур. А урбаністична візія “депресивного стану” сучасника як смислотворчого та образотворчого, характеротворчого чинників дає змогу трактувати заявлений автором київський текст не лише просторовим засобом, а й детермінантом формування колізій, світоглядних позицій, філософських концептів персонажів; визначає особливості позиціонування героїв по відношенню до міста (господарі життя, пропащі натури, жертви, соціозаручники).

Заявлена письменником проблематика провокативна, суперечлива й водночас жахлива. Місто, що формує потворний засіб життя, це псевдомісто, місто-привид, місто-пастка, конструкт творчої уяви, місто, яке існує як можливість і жахливий сон. Дана рецепція продукує урбаністичні мотиви розчарованості, самотності, покинутості в нових аспектах, обумовлених умовами виживання в мегаполісі. І стаття, безперечно, лише окреслила перспективність досліджень творчості О. Жупанського в ракурсі урбаністичної літератури.

Література

1. Чернов Л. М. Урбанізм як предмет соціально-філософського аналізу / Л. М. Чернов // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури. – 2005. – № 51. – С. 24-38. **2. Кискін О. М.** Урбаністичний хронотоп в постмодерністському романі (“Чапаєв і пустота” В. Пелевіна, “Перверзія” Ю. Андруховича, “Безсмертя” М. Кундери) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.06 “Теорія літератури” / О. М. Кискін. – К., 2006. – 20 с. **3. Жупанський О.** Лахмітник / Олексій Жупанський // Кур’єр Кривбасу. – 2012. - № 266-267. – С. 72-163. **4. Жупанський О.** Побутовий сатанізм / Олексій Жупанський. – К. – В-во “Видавництво Жупанського”. – 2010. – 234 с.

Анотація

С.А. Негодяева. Модель апокаліптичного урбанізму Олексія Жупанського (на матеріалі твору “Лахмітник”).

У статті в ракурсі постмодерної урбаністичної літератури розглядається твір “Лахмітник” Олексія Жупанського. Доведено, що в якості лейтмотивного модусу письменник подає модель апокаліптичного урбанізму як ключової філософської буття сучасника. Духовна та економічна кризи початку ХХІ століття потягнули за собою безробіття, руйнацію, зростання жорстокості по відношенню до інших, злочинність.

Ключові слова: урбанізм, місто-привид-пастка-жахливий сон-шизофренічний стан, “депресивний текст”.

Аннотація

С.А. Негодяева. Модель апокалиптического урбанизма Алексея Жупанского (на материале произведения “Оборванец”).

В статье в ракурсе постмодерной урбанистической литературы рассматривается произведение “Оборванец” Алексея Жупанского. Доказано, что в качестве лейтмотивного модуса писатель подаёт модель апокалиптического урбанизма как главной составляющей философии бытия современника. Духовный и экономический кризисы начала ХХІ века потянули за собой безработицу, разруху, увеличение жестокости по отношению к другим, преступность.

Ключевые слова: урбанизм, город-привидение-западня-страшный сон, шизофреническое состояние, “депресивный текст”.

Summary

S. Negodiayeva. Model of apocalyptic urbanism of Aleksey Zhupanski (on the material of work “Ragamuffin” (“Oborvanets”))

The work “Ragamuffin” (“Oborvanets”) by Aleksey Zhupanski is considered in this article in the aspect of postmodern urban literature. It is proved that as keynote mode the writer suggests a model of apocalyptic urbanism, which is the main component of philosophy of the contemporary’s existence. Spiritual and economic depressions at the beginning of the ХХІ century involved also unemployment, ruin, and increase of cruelty in respect of other people, as well as increase of criminality.

Key words: urbanism, city-ghost-trap-nightmare, schizophrenic state, “depressive text”.

Реферат

Місто як культурний феномен у творчості сучасних митців породив цілу низку художніх рефлексій антиурбаністичних картин, мотивів, сюжетів. Письменство формує сучасний авторський міф про покоління пострадянських реалій, що було сформоване в економічній і духовній кризах.

Модель апокаліптичного урбанізму як ключової філософської буттєвої категорії заявлена Олексієм Жупанським у творі „Лахмітник”. Дана рецепція дала змогу вийти за усталені межі київського тексту й заявити про загальнолюдські явища, які формує велике місто.

Олексій Жупанський створив апокаліптичну міську модель буття, яка не має права на існування, бо базована на хворобливих законах суспільства, збочених закономірностях і симптомах психіатрії егоцентричних шизофренічних натур. А урбаністична візія „депресивного стану” сучасника як смислотворчого та образотворчого, характеротворчого чинників дає змогу трактувати заявлений автором київський текст не лише просторовим засобом, а й детермінантом формування колізій, світоглядних позицій, філософських концептів персонажів; визначає особливості позиціонування героїв по відношенню до міста (господарі життя, пропащі натури, жертви, соціозаручники).

Report

A city as a cultural phenomenon in oeuvre of the contemporary artists has bred a series of belles reflection of anti-urban pictures, motives, plots. Writers shape the contemporary authors myth regarding the generation of post-Soviet realities, which was formed in economic and spiritual depressions.

In his work “Ragamuffin” (“*Lakhmitnyk*”) Oleksiy Zhupanskiy declares a model of an apocalyptic urbanism. This reception gives an opportunity of getting over the fixed frame of the Kievan text and an opportunity to announce the all-over-human events, which are formed by a big city.

Oleksiy Zhupanskiy has created an apocalyptic urban model of existence that does not have any rights to exist for the reason that it is based onto unhealthy laws of the society, sophisticated regularities and symptoms of psychiatry of some egocentric schizophrenic individuals. And urban vision of “depressive state” of a contemporary as artistic, character-developing factors gives a possibility to interpret the declared by the author Kievan text not only through the space way but also by means of the determinant of collisions formation, formation of world-view positions, and philosophic concepts of characters; it determines the peculiarities of characters positioning in the respect of the city (landlords of life, gone individuals, victims, hostage of society).

ЗАЯВКА
учасника Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
«Література і місто: художній поступ».

Дані про учасника конференції:

Прізвище	Негодяєва
Ім'я	Світлана
По батькові	Анатоліївна
Місце роботи	ЛНУ імені Тараса Шевченка, кафедра української літератури та методики її викладання, доцент
Учений ступінь	Кандидат філологічних наук
Учене звання	
Контактний телефон / факс	(06433) 2 - 46 – 79; моб. 050 68 27 894
Адреса для листування	94701, вул. Капанеллі, б.5, кв. 2, м. Ровеньки Луганської області.
e-mail	rovqueen@mail.ru
Назва доповіді	Модель апокаліптичного урбанізму Олексія Жупанського (на матеріалі твору „Лахмітник”).
Дата	05.10.2012